

OSMANLI İL KANUNNAMESİNDEN ÖRNEKLER

Dr. Neşet ÇAGATAY

Osmanlı kanunnamelerinden bahsedilince genel olarak akla Tarihî Osmani Encümeni Mecmuasına 1329 - 1330 yıllarında ek olarak çıkmış olan Fatih ve Süleyman Kanunnameleri ile *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte* cilt 1, 1, 21, s. 13 - 48 de yayınlanmış olan Fatih Kanunnamesi ve Milli Tettebbüler Mecmuasının 1 - 3. sayılarında (1331) yayınlanmış olan Osmanlı kanunnameleri gelmektedir. Ancak Osmanlı Devletinin iç hayatını bir çok bakımlardan düzenliyen kanunların bu adı geçen kanunlardan ibaret olmadığı da çoktan beri herkesin bildiği bir gerçektir. Osmanlı Devleti gibi sınırları içinde başka başka iklimlerin birleştiği, başka başka ekonomi, ticaret ve ekim şartlarının hüküm sürdüğü, türlü dinlere inanan ve türlü diller konuşan başka başka kültürlere mensup insan kütlelerinin kaynaştığı büyük bir ülkede bu adı geçen kanunlardan başka daha bir çok kanunların da uzun zaman yürürlükde kalmış olması çok tabiidir. Gerçekten Osmanlı İmparatorluğunda bilhassa 16. yüzyılda ülkenin türlü bölgelerinin fizik ve kültürel başlıklarına uygun bir çok kanunlar çıkarılmıştır. Diğer kanunnamelerden ayırd edilebilmek için kısaca *Vilâyet* veya *Sancak* kanunnameleri diye anılan bu kanunların da değerini - Türk siyasi ve içtimai tarihinin bir çok alanlarında olduğu gibi - ilk defa olarak Avusturyalı büyük tarihçi Joseph v. Hammer anlamış ve 1815 yılında yayınlamış olduğu «*Des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung*» adlı iki cildlik Osmanlı teşkilât ve idaresine ait kitabının birinci cildinde bunların bazılarının tam bazılarının da kısaltılmış tercümelerini bastırmıştır. Memleketimizde son zamanlarda Osmanlı içtimai tarihine ait bir çok kaynakların yayınlanmasına karşılık bu Devletin iç bünyesini bir çok yarınlardan aydınlatan ve şimdiye kadar karanlıktan kurtulan birçok noktaları aydınatabilecek olan bu kanunnameler henüz yayınlanmamıştır. Bunun için, gerek İstanbul'da Başbakanlık Devlet Arşivinde gerek Ankara'da Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğünde yazma nüshaları bulunan bu kanunnameleri yorultmak bilmez bir çalışma ile istinsah etmiş olan arkadaşım Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Asistanlarından Dr. Neşet Çagatay'dan, onların hiç olmazsa örnek olabilecek bir kaç tanesini, yayınlamak üzere dergimize vermesini rica ettim. Bu suretle hem meslek arkadaşlarımızın hem de Osmanlı Devletinin hukuki ve mali cephelerini incelemek isteyen öğrenci arkadaşlarımızın çok işlerine yarıyacak materyel vermiş olacağımızı sanıyorum.

Dr. Coşkun UÇOK

Bu dergide sayısı yüzü aşan bütün Osmanlı il kanunnamelerini yayınlamak imkânı olmadığı için bunların içinden en karakteristik olan ve eski, yerli gelenek ve göreneklerin izlerini taşıyan ve büyük Osmanlı İmparatorluğunun muhtelif bölgelerine ait bulunan 5 kanunnameyi yayınlamayı muvafık buldum. Bu kanunnameler şunlardır:

I: Kütahya Kanunnamesi

II: Yenişehir ve Tırhala Kanunnamesi

III: Hersek Kanunnamesi

IV: Ergani Kanunnamesi

V: Trablus Kanunnamesi

Kanunnamelerde geçen anlaşılması güç tabirlerin manaları notlarda yazılmış olduğu gibi bu kanunnamelerin tarihleri ve nereden alınmış oldukları da sonlarında gösterilmiştir. Metinlerin içindeki rakamlar da satır numaralarını göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun uzun zaman yenilemeyen gücünün, Avrupa'da örnek gösterilen nizam ve itizamının, sınırları içinde yaşayan milyonlarca insana saadet ve refah getiren hukukî, ekonomik, malî ve zirai rejiminin temel taşlarından en önemlilerini teşkil etmiş olan bu kanunnamelerden verdiğim şu örnekler hukukçu arkadaşlarımızın ilerdeki incelemeleri için faydalı olursa kendimi bahtiyar sayacağım.

Dr. Neşet ÇAGATAY

I

Beyan-i (Kütahya Kanunnamesi) (1)

Rüsûm-u kavânin-i livâyı Kütahya ki miyâm defter-i Sultaniye ve meahizi örfiyei Osmâniyedendir 1) resm-i çift 2) otuz iki nîm 3) bihesabihi resm-i ben-nâk 4) on iki ez'af-i reâyaya kara 5) tesmiye olunur resm-i 2) altı akçedir nesl-i reâyâdan ehl-i kışb olcâk kura hakkın defter-i nevde mücerret hâli anırrûsum kaydolunmuşlardır 3) mademki bu mertebededir resim alınmaz mürûru eyyam ile bâliğ ve ehl-i kışb olcâk haline göre 4) resim alınur defterde çift yazılmıyan kimesneler çift ve çiftliğe malik olsa amelen bilmevcût anların gibilerden 5) resm-i çift alınur ve bu babda itibar arzadır mücerret çiftliği olan kimesneye resim lâzım olur elinde çiftliğinden 6) artuk yir olan kimesne ziyadeye nisbet hariç reâyâ gibidir fakr-ü fâka urûziyle çift ve çiftliği 7) elinden giden reâyâdan resm-i çift alınmak hayf-i fâhiştir hususâ ki bu zilletten bedel bulunub 8) rüsûm-i mektûbeye hâlel gelmemiş olan resm-i çift maa tevabiihi evailde harman tozunda alınurdu 9) şimdiki halde şuhur-u senei şemsiyeden mart ayında emrolunmuştur rüsûm-i âsiyab 6) dahi bu vakitte 10) alınur timarlardan müteferrik olan reâyâvı cern etmek kanun-i kadimdir amma on beş yıldan ziyade bir yerde 11) mütemekkin olanı kaldırmak men olunmuşdur şehirde yirmi yıldan ziyade mütemekkin olanı ol oturduğu 12) şehre yazılıp İslambolda on yıldan ziyade yaya ve müsellemler tayifesi mütemekkin olsa yayahkdan 13) ve müsellemlikten halâs olup İslambolavî ola deyû buyurulmuşdur iki onda şunun gibi raiyyetden 14) alınur kim kendü sipahisinin timarında çiftliği koyub gayri yerde ziraat eyliye sipahisinin 7) timarında 15) ekmeğe yarar yiri olmadığı takdirce gayri yerde eken reâyâdan iki onda almak hayf-i nâmağrûdur 16) yiride ve yörükde resm-i gınem iki koyuna bir akçedir yörüğün koyunu bir kalmıyub kırılup ya 17) yirmi dört adetden akâ' kelâe bunlara dahi kara denüb koyun bacı alınmaz yörüğün 18) karasından Bennâk resmi gibi on ikişer akçe alınur eğer elinde çift olup bir sipahiden yer tapulayup 19) ziraat dahi ederse kanun-i kadim budurki boyunduruk resmi için yılda on iki akçe 20) vire ziyade nesne vermiye ziraat kulluân sipahiye virür eğer bunların gibilerden otuz ikişer 21) akçe alınacak olursa resim tekrar alınup kanun-i kadime (kelime okunamadı) hayf vâki 22) olur sâbika bazı

zuamâ-i mîrmîrân taaddi edüp otuz ikişer akçe aldıktan sonra emr-i âli 23) müci-
 hince bu kazıyye teftiş olunub kanun-i kadime mutâbık mutlaka yörükde kara resmi
 on ikişer akçe 24) mukarrer kılınup ziyadesi men olunmuşdur koyun bacı ile yörük
 kararı resminin vakti ki şimdiki halde 25) abril (8) aydır evalde kuzu kırkımında
 alınur imiş kuzu dahi sayılır ağıl resmi 26) üç akçedir hüububatdan öşr-i şer'i ile
 yemlik alınur cümlesi sekizde bir olur sipahi öşrün anbarına 27) iledüp Hisar Eri-
 nin (9) hisara iletmek bid'at-i mârûfedir mesâfe bir günlükten ziyade olsa def'an
 lilharâc 28) teklif olunmaz sipahiden bir çiftlik dutan hariç reâyâdan resm-i ze-
 min (10) begayet has penbe (11) biter 29) ya su basar yirden iki dönüme bir akçe
 dir cümlesi otuz akçe olur zira ancileyin has yirin 30) altmış dönümü bir çiftlik itibar
 olunur vasat yirden seksen doksan dönüm bir çiftlik itibar 31) olunub üç dönüme
 bir akçe ednâ yerden yüz yirmi dönüm begâyet ednâ yüz elî dönüm bir çiftlik 32)
 olur buncılayın ednâ çiftlikden resm-i zemin dört beş dönüme bir akçe düşer yarı
 bir bütün 33) çiftlikden otuz akçeden (ziyade) alınmaz ve dönüm dahi alâ mâhü-
 velmâruf (3 a) orta adımıle 34) tûlen ve arzan kırk adım yirdir arz-ı öşriyeden (12)
 ziraate yarar bilâ manî üç yıl boz kalmak 35) timara zarar virür bu zarar def'i içün
 üç yıl boz kalan yiri sahibinin elinden alup 36) gayri kimesneye tapuya vermek ör-
 fen cayızdır amma limanî boz kalsa misâlen dağ yer olup her yıl 37) ekine gelme-
 düğü sebepden ya (1. k. o.) yir olup su galebe itdüğü cihetten üç yıl boz kalsa 38)
 tapuya vermek olmaz zira bu takdirce ikinci tarafından taksirât (1. k. o.) bulun-
 maz bunların gibi 39) yerlerde itibar defeâtile ekini gelüp fevt olmaktadır eğer tek-
 rar fevt olsa tapuya vermek 40) câyız olur ve illâ kart çift öküzü maslahatı içün
 ve harman yiri içün birkaç dönüm yir 41) boz komak memnu değildir bu sebepler
 ile boz kalan yerler nekadar zaman boz kalsa tapuya virilmez 42) bu husus içün il
 yazılırken (13) hüküm-i cihanmûta' vârid olmuşdur kadimüzzamandan kasabâ-
 tın 43) ve kurânın davarları örü'sü olan yerlerin ekilmesi ve korunması ve tapuya
 verilmesi ehl-i kurâya ve 44) kasabâta zarar olduğu sebepden ref ve men olmuşdur
 öksüz tapusu bid'at-i merdûdeden yetimin 45) yiri ihya olunmadığı sebepden gayre
 teslim olursa bâliğ olıcak alur avret boz komayup 46) resmini dahi eda eylese elin-
 den almak deftere ve kanun-i kadime muhâlif hayfdir bağdan ve bağçeden 47) ka-
 nun-i Osmânî alâmâhüvelmeşrû öşr-i hâsıl alınmaktadır amma defan littazyik anir-
 reâyâ 48) bedel-i öşür harac olunmuşdur bağ dönümüyle dönümden dönüme âlâsı
 on ednâsı biş akçedir 49) hadâyıktan ve sayir harimler mukâtaatından öşürlerine
 göre kesimi alınur öşr-i asel şer'le arza tâbidir 50) bâzı vilâyetlerde dahi amel bu
 minvalcedir amma bu sancakda kovan gayrin toprağında olmak kalil ve nâdir 51)
 olmağın raiyyetin kovanından köhne defterlerde öşr-i asel (14) sahib-i raiyyete
 yazılmıştır binâberan defter'i nevde 52) dahi eyle yazıldı hem bu sancakda kovan
 kıymetli olup yirmi biş akçeye satılmağın bedel-i öşr 53) bu vilâyetde kovandan
 kovana ikişer akçe kaydolunmuşdur amma aşağı illerde kovan başına bir akçe ve
 otlak 54) resmi dört kovana bir akçedir gerdek resmi mücehheze kızdan altmış akçe
 avretten kırk akçe fakirlerden 55) nısıf mâ alelganiy dir mutavassıtülhalden (2. k.
 o.) dir yerlûde âvretin resm-i nikâhında toprak 56) müteberdir yörük lâmekân ol-
 duğu sebepden atasına tâbî olmakda seyyibe ile bâkire birdir kuzât 57) tasarrufun-
 da olan resm-i nikâh dahi on iki akçeden yirmi dörde varınca âlâ ve ednâ ve muta-
 vassıtülhalden 58) hallerine göre alınur resm-i mektubda dahi hâdden tecâvüz örfen
 câyız değildir gayr-i ez itaknamei 59) temgâ gayri sancakdan gelen koyundan ot-
 lak resmi mirliya içün orta sürüden vasat koyundur ki 60) bahâsı on beş akçe ola

ednâdan on akçe kıymetli bir tokludur âlâsından yirmi akçe kıymetli bir koyundur 61) yirmiden ziyade alınmak şer'an ve örfe muhalif hayfdir ve vâcibüdde'dir sancak içinde olan 62) sürüden otlak resmi alınmaz meğerki resm-i otlağı deftere kaydolunmuş yirlerde yörüye 63) ahurlağı gibi beyler için avcılardan kurtar...ğlara mücerret koyun yaymak memnu değildir alehusus 64) yürüklerin gelüp geçdüğü yollar civarında ola meğerki canavarlardan avlayup ürüküder bunların 65) gibi kaziyelerde bâdelmen vel'ilân mümteni olmıyan çobanların cerimleri kadî vilâyet katında 66) sâbit olduktan sonra beş akçe ya beş akçeden ziyadesi şer'an ve örfe muhalif taaddidir 67) vilâyet-i mezkûrede dutulan vaşak ve kaplan derileri hass-i şâhidir ve serbest timarlarda yaya ve 68) müsellemden ve yürükân ve mirlivâdan ve gayri reâyâ dutdukları yuva ve âbd-i âbik (15) ve kenizek (16) (3.b) müjdeleri 69) her kime hâsıl kaydolmuş ise anındır müddeti örfiyeleri tamam olduktan sonra bazarlarda bey'i men yezid 70) olunup satılan kul ve câriye ve devabın (17) bahaları dahi ashâbı zâhir olunca sahib-i timar katında 71) emânet olur müddeti örfiyye dahi kulda ve cariye üç ay ve devabda bir aydır bahahsında 72) nısıf müddet âbd-i âbikdir reâyâ duttuğunda itibar serbest timarın toprağıdır sahib-i timarın 73) kendü raiyyeti duttuğu ile gayrin reâyâsı dutmasında fark yokdur bunun raiyyeti dahi âherin 74) serbest timarı içinde dutsa müjdesi ve bâdelbey'hıfz-ı bahâsı ol âherin olur ve serbest olmayan 75) timarlarda reâyâ duttuğu defterde her kime verilmiş ise anındır zira defter ile muktezâyı kavânin 76) muaraza olursa deftere itibar olunur diyet ve kan cerime sâyr cerâyım gibi serbest timarlarda 77) temâmen sahib-i raiyyetindir serbest olmıyan timarlarda nısıf sahib-i raiyyetin ve nısıf âheri her kime 78) hasıl bağlanmış ise anındır ve koyun bacı ve ekser yerde gerdek resmi dahi veçhi meşruh üzeredir 79) bu sancakda bâki rûsûma dahl olunmaz harâmîye ve uğrıya ve kanlıya ve sâyr hırsuzlara siyaset eylemek 80) merâr-i nizam-i memleket ve menâ-i emn-i vilâyetdir atlı sancağı beyinindir amma bir sebebi şer'i yâ örfi ile affolunsa 81) bedeli siyaset alınmak şer'i şerif-i rahmâniye ve örf-i münîf-i Sultânîye ve kanun-i kadim-i Osmâniye münâfi ve muhâlif 82) bid'at-i merdudedir ve şenaâti memnûdır siyaset olunandan cerime alınmaz affolunduğu takdirde 83) cerimemek sahib-i raiyyetindir salıveren sancak beyine nesne almak memnûdur meğerki müstahak-i siyaset olan 84) raiyet kendünün ola beher takdir kadî vilâyet takdîrinsüz salıverse kendü mahalli töhmet ve salıveren 85) ademiler mücrim ve müstahak-i siyaset olunur her mücrimin ve müttehimin cerimesi kadî vilâyet katında 86) bi men efaza ileyhilfıkıh huzurunda sâbit ve zahir olup ehl-i örfte teslim etmedin dutub 87) kapup şikence ve siyaset eylemek şer'e ve örfte muhâlif taaddi ve tecâvüzdür meğerki olmücrim ve müttehim 88) olan kimesneler muânid ve mütemerridler olalar hasmın dâvetiyle mahkemeye gelmekden imtina eyliyeler beran takdir 89) teftiş olunmadın bimagrifetil kâdi mahkemeye izhar için bilâtakribin dutub mahkemeye getürmek 90) memnu değildir ve bîcümle kazâyâyı örfiyyeden her kazıye kudat-i vilâyet marifetiyle olup hem ümerâ-i ızâm 91) ve a'vene ve huddam-i hudayendigar yasagıyla şer'a mutî ve münkâdlar olmak menat-i tenfiz-i ahkâm 92) ve şart-i reâyet-i intizam-i beytül'enamdır nevâhîi Uşak da olan bid'at-i beşerleme şer'e ve örfte ve 93) kanun-i kadime ve deftere muhâlif hayf olduğu sebepten emr-i âlî mücibince ref olundu ve haliya livâ-i mezburda 94) vâki olan ortaklar emr-i şâhi ile ortaklıkları ref olunub çiftlikler sahib-i timara hassa 95) kaydolundu Lazkiye ve Honaz nahyelerinde ziraat olunan çeltük ve sisam ki suyla hasıl olur 96) tohum ve su sipahi cânibinden olup mütekaddemden munasafa üzre

zaptolunu gelüp bu üslûp câri 97) olduğu der-i devlete arzolandıkda veçhi meşrûh üzere mukarrer buyurulmağın munasafa üzere 98) kaydolundı deyu mukayyed der-defter-i atik 99) (166 b) Kültahya kal'asında mahbus olup ihraç olunan mücriminden 100) mukaddemâ ziyade akçe alınur imiş bâdehu ref olunub ikişer akçe alınmak üzere 101) mukarrer kılınub defter-i atika kaydolunmuş haliya defter-i cedîde dahi defter-i atik mücibince alınmak üzere kaydolundı

sene: evâhir-i zilhicce 978

(Milâdi: 1571 mayıs sonları)

Ankara: Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü
kuyudi kadimeî hâkâniye defterleri, No. 74

II

Kanun-i nefsi Yenişehir (18) maa vilâyeti mezbûre der livâ-i Tırhala

Kefereden her ferd ki had-di bülûğuna yetiše yigirim beşer akçe İспенç (19) alınur nâbâliğden İспенç alınmaz ve keferenin müzevvecinden 1) res-i otluk bişer akçe alınur mücerretlerinden (20) ve bivelerinden resm-i otluk alınmaz amma bivelerden altışar akçe İспенç alınur 2) ve nefsi Yenişehirde mütemekkin olan müsülmanların çifti olanından öşrü gallât on kilede bir kile öşür alınur 3) salarlık alınmaz ve çift resmi alınmaz ve bağlarından her dönümden bişer akçe alınur ve karyelerde mütemekkin olan 4) müsülmanlar ki raiyyet kaydolmuş ola ve çifti ola öşrü gallâtı on kilede bir kile öşür alınur ve bir şinik salarlık 5) alınur ki kilenin rub'udur ve tamam çifti olandan resm-i çift yigirmi ikişer ve mısıf çifti olanından on bir akçe 6) ve çifti olmayup mzevvec bennâklerden on birer akçe ve mücerretlerinden altışar akçe resim alınur ve yörük tâyi-fesinden 7) tamam çift olanından on iki akçe ve nfm çifti olanından altı akçe ve müzevvec bennâklardan resm-i dūhan 8) altı akçe alınur ve mücerretlerinden nesne alınmaz ve Yenişehirün bir kilesi Tırhala kilesinin müstâmel kilesiyle iki kiledir 9) ve İstanbul kilesinin beş kilesidir ve reâyây-i kefereden Arnavud ve Rum ve Ulak ki öşrü gallâtı 10) defter-i sultânide maktû kaydolmuş ola cins-i hububatdan ve penbeden ve ketandan ve kimyondan ve anisondan 11) ve zağfirandan salarlıklarıyla on beşde iki kile öşür alınur ve öşrü bâğat kefereden on beşde iki mudra beşde iki mudra 12) şire alınur ve şireleri fuçlarına girdikten sonra resm-i kazış her kazışdan ikişer akçe alınur 13) ve öşrü gallâtı defter-i sultânide maktû kaydolunan reâyânın dahi hububatdan gayrisinden on beşde 14) iki öşür alınur ve öşrü kovan müsülmanlardan ve kefereden on kovanı bir kovan alınur yahut her kovandan bir akçe 15) alınur ve âdet-i ağnam müsülmanlardan ve kefereden iki koyundan bir akçe alınur ve keçiden dahi buncilayandır ve 16) resm-i hınzır (21) yabanda güdülenden iki hınzırdan bir akçe alınur ve evlerinde beslediklerinden ve boğazladıklarından 17) her hınzırdan birer akçe alınur ve şire öşrü (22) olan karyelerin şireleri satılmak için iki ay monopolye 18) dutulması (23) erbâbı timara kanundur iki ay monopolye dutulub narh-i rüziden şirenin mudrası 19) ikişer akçe ziyadeye satılır zikrolan iki ay içinde reâyâ şiresi satılmak memnûdur ve şiresi olmıyan 20) karyeler gayri karyelerden şire satun alup kendü karyelerine getürseler yahut şiresi olan karyeler 21) şiresi olmıyan karyelere yükke şire iledüp satsalar her yükden ikişer akçe bağ alınur ve araba ile 22) fuçlarla

bazare gelüp satılan şire ki ve şire fuçlarından her fuçdan on beşer akçe bağ alınur 23) ve kavun ve karpuz bostanlarından her dönümden dörder akçe alınur amma sebzevat ve hazravat bostanlarından 24) öşür alınur ve kasabalıdan nesne alınmaz ve resm-i âsiyab tamam yıl yürüyenden yılda otuz akçe alınur ve alt-ı ay 25) yürüyenden on beş akçe alınur ve kepe değirmenlerinden 24) yılda on beşer akçe alınur ve resm-i kışlak ve otlak 26) hariçten veyahut gayri karyelerden gelüp bir karye sınırunda kışlasa ve otlasa ve yaylasa her koyun 27) ve keçi sürüsünden yılda bir kere yigirım bişer akçe resim alınur amma ehli karyenin kendi koyunları ve keçileri 28) sürüsü yine kendi karyeleri sınırında kışlasa ve otlayup yaylasa anlardan resim alınmaz ve resm-i arûsî 25) kız 29) oğlandan otuz akçe alınur ve dul avret-den on beş akçe alınur amma yörük tâyifesinin resm-i gerdeğini ve 30) cürüm cinayetini yörük subaşı alur sipahiler ve subaşılar ve sancak beği benüm toprağumdadır demek 31) lâzımgelmez zira yörük subaşılarına başka hasıl kaydolunmuşdur ve âdet-i deştânî 26) herbir çiftten Tırhala 32) kilisiyle buçuk kile buğday ve buçuk kile arpa alınur ve bağ dönümünden ikişer akçe ve bostan dönümünden 33) ikişer akçe deştânî alınur ve her davar ki tarlaya ve bağa ve bostana gırse atdan ve öküzden bişer akçe alınur 34) ve koyunun üçünden bir akçe alınur ve hınzırın herbirinden bir akçe cerime alınur ve sipahiler ispenc cem etdikde 35) her müzevvec birer tavuk ve birer boğaç verirlerimiş ve harman vaktinde dahi virirlerimiş kademinden viiregeldikleri 36) sebepten üslub-i mezbur üzre kaydolundu ki ispenc cem'inde ve harman tâ'sirinde birer tavuk ve birer boğaç vireler 37) Bâc..... bâcân-i me'kûlât ve melbûsât ve gayrihüm bazara gelüp satılan buğda (y) ve mercimek 38) ve bakla ve nohut yükünden bağ bir akçe alınur ve arpa yükünden iki sorti 27) ve yağ üngesinden bir sorti ve bal 39) yükünden iki akçe ve bal kantarından alandan ve satandan birer akçe bağ alınur ve burçak ve taru ve ulaf yükünden 40) iki sorti bağ alınur ve çekürdekli panbük yükünden iki akçe ve çekürdeksiz panbük satılsa otuz akçede 41) bir akçe alınur ve bir araba soğan satılsa dört akçe alınur kavun ve karpuz ve yaş üzüm arabasından 42) iki akçe ve kuru üzüm ve incir arabasından sekiz akçe alınur tuz arabasından biş akçe ve tuz yükünden 43) üç yükde dört akçe alınur ketan arabasından sekiz akçe yükle satılsa her yükden dört sorti 44) bağ alınur üç sorti bir akçedir ve bal yağ arabalarından sekizer akçe alınur temür ve at mihî ve nal yükünden 45) ikişer akçe alınur ve muyiz ve inar ve turunç ve kıras ve zerdâlû ve erik yüklerinden her yükde ikişer akçe alınur 46) kabak ve hıyar ve yaş incir ve soğan yükünden üç yükde iki akçe bağ alınur kestane ve koz 28) yükünden 47) iki akçe alınur ve balamut ve yaş balık yüklerinden her yükde ikişer akçe alınur kuru balık arabasından 48) sekiz akçe panbük inliğı yükünden iki akçe heğbe ile ve arka yükü ile gelenden bağ alınmaz cibre yükünden 49) üç yükde iki akçe alınur bir yükde iki sorti olur tahta ve mertek yükünden bir sorti bağ alınur 50) araba ile gelse bir akçe alınur tirke yükünden iki akçe alınur tekne yükünden bir akçe sahtiyan yükünden iki akçe alınur 51) otluk ve çalu ve saz arabasından üç arabada bir bir akçe alınur ve odun arabasından üç arabada 52) bir akçe alınur susğırı 29) gönün satandan bir akçe alınur ve koyun satandan iki koyuna bir akçe alınur ve 53) keçiden dahi buncılayındır ve kasap boğazladuğı koyundan dört koyundan bir akçe bağ alınur ve 54) bazara gelüp satılan ketan bezlerinden yüz akçede iki buçuk akçe bağ alınur ve bir halı satılsa 55) bağ iki akçe alınur ve kepenek satılsa her kepenekden birer akçe alınur ve aba yükünden iki akçe 56) alınur ve satılan esirlerden erkeklerinden ve dişilerinden satun alandan dört akçe ve satan 57) kimesneden dört akçe bağ alınur sekiz akçe olur şehirden hariç karyelerden

satun alup getürsalar bağ alınmaz 60) öküz ve inek satılsa satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe 59) dört akçe bağ olur eger şehirden hariç karyelerden satun alup getürsalar bağ alınmaz 60) öküz ve inek satılsa satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe bağ alınur 61) dört akçe olur eger satun alan def'a boğazlasa boğazlıyandan yine iki akçe bağ alınur ve şehirden 62) hariç karyelerden sığır satun alup getürüp boğazlasa bağ heman iki akçe alınur ve eger 63) boğazlamasa bağ alınmaz temmet biâvni'llâh tahriren fi gurrei saferülmuzaffer şuhur sene seb'a ve aşrin 65) ve tis'a mie.

Varak : 3 b. 4 a.

Sene : H. Gurrei safer 927

(M, 1521 kânun 11 ortası)

İstanbul : Başvekâlet Arşivi, Musa tasnifi.
tahrir defterleri, No. 105 (Tırhala
mufasssalındadır)

III

Kanunname-i Livâi Hersek

Müslüman olan reâyânın müzevveç olup ayrı olandan yirmi iki akçe resm-i çift alınur karındaşlarıyla ya 1) atasiyle bir evde müzevveç ola dokuz akçe alınur ve mücerred olandan altışar akçe alınur ve kefereden ve müzevveç (2) olsun mücerred olsun yimi beş akçe ispenç alınur ve haraç alınur ve buğdaydan ve arpadan ve ulafdan ve darıdan 3) ve çavdardan ve sair keyl olunan hububatdan müslüman olandan öşür ve kefereden onda bir ve yetmiş beş 4) kileden ikibuçuk kile sâlarilik alınur ol takdirce yedide sekizde bir olur ve haneden haneye resm-i bostan 5) ikişer akçe ve resm-i Polaçne ikişer akçe ve resm-i kotan ikişer akçe ve otluk olan yerlerde öşür veyahut her haneden 6) beşer akçe alınur ve bağ olan yerlerde şireden müslümandan öşür ve kefereden yedide sekizde bir alınur ve kendü yerin 7) koyup gayri timar eri köyünde iken reâyânın öşrün köyünde ekdüğü timar eri alur ve hem kendü 8) timar eri tekrar olur ve kovan olduğgu yerlerde iki kovana üç akçe ve âdet-i ağnam iki koyuna bir akçe 9) ve gerdek hakkı kızdı otuz akçe ve dul avretten on beş akçe alınur ve sipahiye müteallik hassa tarlalardan 10) öşür alınur ve derband olan karye halkından haneden haneye onar akçe ispenç ve her kileden altmış vakıyye hesabı 11) üzere iki kile buğday ve iki kile arpa ve haraç alınur ve âvâriz-i divâniyeden muaflardır ve umumen değirmen 12) olan yerlerde yıl yörürse otuz akçe altı ay yörür ise on beş akçe alınur ve bazar olan yerlerde 13) filcümle muhavvel olan nesnelerden her köyde iki akçe alınur ve satılan Ağrına kebesinden ve kotan bezinden 14) otuz arşuna bir akçe ve bazarda satılan kebeden bir akçe alınur ve sığır satandan bir akçe alınur ve alandan bir akçe alınur ve bargirden satandan iki akçe alınur ve alandan iki akçe alınur ve satılan koyundan iki koyuna 16) bir akçe alınur ve satılan baldan ve yağdan ve mumdan ve demürden filcümle vezvölunan nesnelerden 17) kantarda satandan bir akçe ve alandan bir akçe (yaprak 2 a, 2 b, de başka kayıtlar var) 18) (3 a) alınur ve koyun boğazlansa dört koyundan bir akçe ve sığırın birinden bir akçe alınur ve reâyâ 19) öşür hıfzıyçın sipahisine anbar yapmak kanundur ve köyünde anbar yapmaz ise akrep bazara iletmek âdetidir 20) ve hisar eri raiyyeti öşrün hisara iletmek kanun-i kadimdir ve bâzı surf (300) toprağı kuraları hâli kalup 21) Eflaklar mütemekkin olmuşlardır bâzısı defter-i

atikda mukayyet bulunup ve bâzıları dahi hini tahrirde kaydolunup 22) anın gibi Sırf toprağında mütemekkin olan Eflaklar Filoricye (31) filori virdikden sonra Sırf âdetince 23) sipahiye öşrün virürler ve hâricten Sırf toprağın ziraat eden eflaklar âdetince onda bir öşür vereler.

sene: Hicrî 993 (Milâdî 1585)

Ankara: Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
Kuyûdî Kadimeî hâkaniye defteri
No. 8.

IV

Defter-i yasahayı livâi Ergani

Tafsil-i kanunnamei nahiyeî Ergani bermucib-i
kanun-ı Hasan Padişah 1)

Evvel reâyâdan ol kimesnelerkim müslümanlar dürürler ol ziraatlerinden biştebir alınur imiş 2) ve geru her hane başına bir yük odun bahası alınsa on karaca akçe (32) ve bir yük otluk ve bir yük 3) saman alınur imiş ki her bir cins yük için onar karaca alınur imiş bu üç cins yükün bahası on 4) Osman akçesi olur bunların alınmasının mevsimi otluk ve saman harman vaktinde ve odun son güz 5) ayında ol vakit alalar ve resm-i şahnegi deyü otuz iki kile behre ahnan yerden bir kile dahi şahnegi 6) alınur imiş ve valicek diyu her çift başına iki Amid kilesi galle alınur imiş ki bir İstambul kilesi 7) olur ve her haneden yılda birer gün ırgâdiye dahi alınur imiş ve resm-i ıydiye her karyeden 8) birer koyun alınur imiş âlâsından eyüce ve ednâsından dahi aşağırlark haline göre ve geru her haneden 9) tütüncek diyu altışar tenge (33) dahi alınur imiş ki on iki Osman akçesi olur ve resm-i timürcek her haneden 10) bir tenge dahi alınur imiş ki iki Osmanî akçesi olur ve nâyibcek her haneden bir tenge alınur imiş ki iki Osmânî 11) olur ve divancek dahi her haneden bir tenge alınur imiş ki iki Osmânî olur bunların alınmasının mevsimi 12) evvel bahar nevrüzdadır ve bağları olan yerlerden her yüz devekden (34) bir tenge alınur imiş ki iki Osmanî akçesi olur 13) alınmasının mevsimi üzüm vaktindedir ve resm-i arûsiyye için dahi her arûsiyyeden bir çizme bahası 14) deyü ad vermişler ol alınur imiş nihayet otuz akçe olur ve resm-i âsiyab her âsiyabdan yılda on altı 15) Amid kilesi galle alınur imiş nısfı buğday ve nısfı arpa ki yıllığı elli altı Osmânî akçe olur ve resm-i 16) mevâşi her inekten ve eşekden beşer karaca akçe alınur imiş ki hesabda iki Osmanî ve sülüs düşer ve yonddan (35) 17) on dört karaca akçe alınur imiş ki dört buçuk Osman akçesi olur ve resm-i merâileri dahi her koyuna 18) iki yarım karaca akçe alınur imiş ki üç tamam olsa bir Osmânî olur bu hesab üzere alına bundan gayri 19) her yüz elli baş davardan bir âlâ koyun ve ger geçidür alınur imiş ve dört nügi (36) yağ ve dört nügi 20) kıl ve dört nügi keş ve Göheriz nam karyeden bu zikrolanlardan zâyid dört nügi peynir dahi alınur imiş 21) bu hususlarki baştan takrir olundu kura müslümanlarından alınur imiş giru her karar-i sâbık mukarrer kılındı 22) amma bu zikr merâi ve mevaşînün alınmasının mevsimi evvel bahar nevrüzdadır olvakit alalar 23) andan mukaddem alınmıya ve şehri-i Ergani cemâatinün müslümanlarından ziraati olanından hums üzere alınur imiş 24) ve bağlarından dahi dört bin karaca akçe maktu' virürler imiş ki bin üç yüz otuz akçe Osmanî 25) olur ve birer yük odun dahi alınur imiş bunların dahi alınmasının mevsimi bağ akçesi 26) üzüm vaktinde ve odun son güz ayında ki kış evvelidir ve şehir eraminesinden dahi

bağ haracı 27) deyu on iki bin karaca akçe maktu alurlar imiş amma ol vakit māmūriyyeti artuk imiş şimdiki halde 28) andan dahi eksük olmağın tokuzbin karaca akçe kaydoldiki üç bin Osman akçesi olur ve tütüncek 29) deyu geru her haneden bir şahrûki (37) dahi alınır imiş ki altı Osman akçesi olur ve geru nayıbeck deyu dört yüz karaca 30) akçe maktu alınır imiş ve beyramcek dahi geru dört yüz karaca akçe alınır imiş üçü bir Osmânî hesabı üzeredir 31) bunların alınmalarının mevsimi nevrüzdadır amma bayramceğün nısfı bir bayramda ve nısfı dahi bir bayramda imiş 32) ve her nefer başına on ikişer ırgadiyye dahi alurlar imiş ki her günü için bir tenge alınır imiş ki yirmi dört 33) Osman akçesi olur amma işledirler imiş artuğın alurlar imiş geru ol üzere mukarrer kılındı alınmasının 34) mevsimi nısfı evvel bahar ekin vaktindedir ve nısfı dahi orak vaktindedir ol vakit alına ve her haneden 35) birer yük odun dahi virürler imiş davarı olan davar ile ve olmiyan arkayla gönderürler imiş ki her yükü 36) bir Osman akçesi olur ve resmi arûsiyeleri için dahi on şahrûki alınır imiş ki altmış Osman akçesi olur ve kura 37) eraminesinün dahi ziraatlarından bişde bir alınır imiş ve resm-i ırgadiyyeleri dahi her neferden on iki müşk her guni 38) ikişer Osmaniden yirmi dört akçe olur alınmasının mevsimi tansif üzere evvel bahar ve orak vaktindedir ve 39) geru her haneden tütüncek deyu sekizer tenge alınır imiş ki on altı Osman akçesi olur bunun dahi alınmasının mevsimi 40) nevrüzdadır ol vakit alalar bunlar odun ve otluk ve saman bahası için imiş ve resm-i şahnegi deyu gallevâtdan her 41) otuz ikide bir alınır imiş anun dahi alınmasının mevsimi harman vaktindedir bu zikrolan hususlar külliyyen kemâkân 42) mukarrer kılındı bunları viregelen liva-i mezbûre on dört kıt'a Ermeni kurasıdır bu takrir olan rûsûmu virdüklerinden 43) gayri geru bu karyeler reâyasının bazı 44) maktuları dahi vardır an kadim viregelürler imiş ki her karye viregelmişler ise zikrolunun evvel karyei Bayur ki Ermeni kendidir dört bin karaca akçe bağ haracı 45) deyu virürler imiş ki üçü bir Osmânî hesabıdır ve üç yüz karaca akçe timurcek ve dört yüz karaca akçe nayıbeck ve iki yüz karaca akçe divancek ve iki yüz karaca akçe bayramcek ve iki yüz karaca akçe dahi şirecelik ve 47) dört bin karaca akçe karasalgun deyu bu zikrolmaları külliyyen virürler imiş ve bir Amid mudu dahi resm-i bevâbi 48) virürler imiş ki onaltı İslambol kilesidir ve karyei Nifeden dahi dört bin karaca akçe bağ haracı 49) ve dört bin dört yüz karaca akçe mal ve üç yüz karaca akçe temürcek ve dört yüz karaca akçe 50) nayıbeck ve iki yüz karaca akçe divancek ve iki yüz karaca akçe bayramcek ve iki yüz karaca akçe şirecelik 51) ve bir mud-i Amid galle dahi resm-i bevâbi bu zikrolan hususlar karyei mezkûre ahalisi viregelürler imiş 52) geru mukarrer kılındı ve karyei Harind ahalisi dahi viregeldükleri bişbin karaca bağ haracı ve dört bin 53) dört yüz karaca akçe kara mal ve üç yüz karaca akçe temürcek ve dört yüz karaca akçe nayıbeck ve iki yüz karaca akçe divancek ve iki yüz karaca akçe bayramcek ve iki yüz karaca akçe şirecelik ve bir mud-i Amidi galle dahi 55) resm-i bevâbi deyu virürler imiş karyei mezkûre dahi bu takrir olanları an kadim viregelürler imiş geru ol üzere 36) mukarrer kılındı ve karyei Malan dahi ki ahalisi viregeldükleri üç bin karaca akçe bağ haracı ve ikibin 57) karaca akçe kara mal ve iki yüz karaca akçe temürcek ve üç yüz karaca akçe nayıbeck ve yüz elli karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şirecelik ve nim mud-i Amidi galle dahi resm-i bevâbi alınır imiş bu zikrolunan hususları 59) bunlar dahi kanun kadimde viregelürler imiş geru ol üzere mukarrer kılındı ve karyei Balduz ahalisinin 60) dahi viregeldükleri dört bin karaca akçe bağ haracı ve üç bin karaca akçe kara mal ve üç yüz karaca akçe temürcek ve dört yüz karaca akçe nayıbeck ve iki yüz karaca akçe divancek ve iki yüz

karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 62) şireçelik ve bir mud-i Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılındı ve karyei Yaylalı 63) ahalisi dahi viregeldükleri üç bin karaca akçe kara mal ve üçyüz karaca akçe timurcek ve dörtüüz 64) karaca akçe nayibcek ve iki yüz karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve nım mud-i Amidi galle 65) dahi resm-i bevvâbi deyu iki yüz karaca akçe bayramcek dahi alınır imiş bu zikrolunan hususlar dahi kemâkân mukarrer 66) kılındı ve karyei (okunamadı) māmūr iken viregeldükleri ziya-dece imiş amma haliye harap şekil 67) olmağın dörtüüz karaca akçe bağ haracı ve dört yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şireçelik ve dört kilei 69) Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş bu zikrolunan hususlar dahi bu üzre kaydoldu ve karyei Tiltniki 70) süflâdan ahalisi viregeldükleri üçbin karaca akçe bağ haracı ve ikibin beşyüz karaca akçe kara mal 71) ve ikiyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 72) divancek ve ikiyüz karaca akçe şireçelik ve on kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş 73) bu zikrolanlar dahi kemakân mukarrer kılındı ve karyei Herseniden ahalisinin viregeldükleri 74) üçbin karaca akçe kara mal ve üçbin beşyüz karaca akçe bağ haracı ve üçyüz karaca akçe temürcek 75) ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe divancek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 76) şireçelik ve nım mud-i Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılındı ve karyei Mendenkenden 77) üçbin karaca akçe bağ haracı ve bin karaca akçe kara mal ve ikiyüz karaca akçe nayibcek ve yüz elli karaca akçe 78) temürcek ve yüz elli karaca akçe bayramcek ve yüz elli karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve sekiz kilei 79) Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru bu üzere mukarrer kılındı ve Kariyei Ekeken ahalisinin an kadim 80) vire geldükleri dörtbin karaca akçe bağ haracı ve ikibin beşyüz karaca akçe kara mal ve ikiyüz elli karaca 81) akçe temürcek ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe divancek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe şireçelik ve nım mud-i Amidi galle dahi alınır imiş bunlar dahi mukarrer kılındı ve Karyei Tiltniki Ulyadan 83) ahalisinin an kadim viregeldükleri ikibin beşyüz karaca akçe kara mal ve ikibin altıyüz karaca akçe bağ haracı 84) ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve üçyüz karaca akçe divancek ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve yüz elli karaca akçe bayramcek 85) ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve sekiz kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi bunlar dahi mukarrer kılındı ve karyei Norsenik 86) ahalisinin an kadim viregeldükleri bin ikiyüz karaca akçe kara mal ve bin karaca akçe bağ haracı ve üçyüz 87) karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe 88) şireçelik ve sekiz kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılındı ve karyei 89) Dursuddan dahi viregeldükleri bin karaca akçe kara mal ve bin karaca akçe bağ haracı ve ikiyüz karaca akçe 90) nayibcek ve yüz karaca akçe temürcek ve yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şireçelik 91) ve sekiz kilei Amidi galle dahi alınır imiş bunlar dahi mukarrer kılındı ve karyei Kızılca ahalisinin dahi üçbin 92) karaca akçe bağ haracı virürler imiş bunlar dahi kemakân mukarrer kılındı ve bağ hususu dahi tamgay-i harir her 93) mann-i Amidi de ki bin beşyüz seksan dirhem olur on iki karaca akçe alınır imiş ki dört Osman akçesi olur ve 94) (1. k. o.) akmişenin her manından yirmidört karaca akçe alınır imiş ki sekiz Osman akçesi olur ve şum ve Halep 95) ve Şam ve Mısır kuması geçüp gitse bunlar harir düstûru üzre ki her manından oniki karaca akçe alınır

imış 96) ve Rum canibinden firenk akmişe ve çatma ve kabik vesair bu asıl akşam metağ geçüp gitse ol dahi bez kumaş 97) itibarı üzre imiş her manında yirmi dört karaca akçe alınır imiş ki sekiz Osmâni olur ve sekiz cedit ve sayır bunlara 98) nisbet itri kısmı geçüp gitse her manından bir buçuk karaca akçe bac alınır imiş ki nîm Osman akçesi olur ve sabun 99) ve hına ve penbe ve na'l ve bunlara nisbet nekim vardırki mürdbar kısmıdır geçüp gitse her yüküne on iki karaca akçe 100) bağ alınır imiş ki dört Osmâni olur ve ketan yükü geçüp gitse her yüküne yüz karaca akçe bağ alınır imiş ki otuz 101) üç Osman akçesidir ve satılsa ikiyüz karaca akçe tamga alınır imiş ki altmış altı Osmâni akçe olur ve penbe ve 102) sabun ve hına satılsa heryüküne dörder nügi tamga alınır imiş ki her nügi iki yüz dirhemdir ve yaş yemiş 103) gelüp satılsa anun dahi her yüküne dört nügi alınır imiş ve mazi yüki geçüp gitse her yüküne bir şahrûki 104) bağ alınır imiş ki Altı Osman akçesi olur ve Ergani reâyası bağlarından hasıl etdükleri şarabların 105) yükledüp satmağa alıp gitse at ve katır yükünden iki Hasanbey ve eşek yükünden bir Hasanbey bağ alınır 106) imiş ki her Hasanbey iki Osmâni olur ve at ve katır ve sayır bunlara nisbet devab kısmı satılsa her 107) eşrefide bir Hasanbey tamga alınır imiş yüzde dört akçe hesabıdır ve nahiyeli mezbûrda hasıl olan penbenin 108) divânisi alındıktan sonra penbe bazı reâya tarlasından maktû bey' ederler imiş kendüler arasında 109) bez hesabı olur imiş satıldukda alan kişiden her bezden bir Osman akçesi tamga alurlar imiş ve emlâk 110) kısmı satılsa eğer hâne ve ger bağdır ve ger âsiyab her ne bey' olsa her Eşrefide bir Tenge tamga alınır imiş 111) ki yüzde dört Eşrefi hesabıdır ve çulhalar hususu dahi şehirde olan her çulha kapusundan ayda 112) dört karaca akçe ve kurâda olan çulha kapularında yılda bir tenge bunlar alınır imiş ve ta-bakhane 113) hususu dahi her iki koyun ve keçi postu tabağa gelür olsa her iki posta bir karaca akçe alınır imiş ve gönden 114) nîm Şahrûki alınır imiş ki üç Osmâni olur ve tamgây-i ağnâm hususu dahi şehirde ve ger kurâda boğazlanan koyundan her başdan dokuzar karaca akçe ve sığırdan on sekizer araca akçe tamga alınır imiş ki 116) üçü bir Osmâni hesabı üzeredir.

(Sene: H. 924 (Milâdi: 1518))

Istanbul: Başvekâlet Arşivi Musa tasnifi, tahrir defterleri, No. 804 (Diyarbakir Mufasssalıdır).

V

Kanunname-i Vilâyet-i Trablus

Nefsi Trablus iskelesinden Memalik-i Arab ve Rum ve Firengistan tarafına yüklenüp kasdi sefer eyler gemilere dâhil 1) olan emtîanın bacı ve tamgası bu şerh mucibince dirki tahrir olunur. Meselâ gülâp ve fıstık ve hıyar-ı şenbih ve 2) kalıçe ve seccadeler ve bilcümle sandıka girecek matağdan her sandık başına on bir akçe tamga alınmak kanun-i mukarrerdir ve 3) battaniye ve estere kıt'alarından üzer akçe alınır bundan ziyade nesne alınmaz ve mirliva ademleri sabıkda 4) iskeleden vazifesi olan kimselere bir akçe verilmez mecmu tamga ve bağ hass-i padişahidir gemilere dâhil 5) olan pende yükünden kanun budur ki her denk penbe seksen rıtıl olup yüz on sekiz akçe tamga alına ve penbe 6) ipliğinden dengi iki yüz rıtıl tahmin olunup her denk başına iki yüz seksen akçe tamga alınmak kanun-i mukarrerdir 7) ve amma denkten evvel olup kapanda vez (n) olan penbe ipliğinden rıtıl başına bir

akçe alınır bundan ziyade 8) nesne alınmaz gemilere giren sığır götünden üçer akçe bağ alınmak kanundur ve kasnı dengiden kırk ikişer akçe bağ 9) alınur ve gemiye dâhil olan sof ve harir ve kırmız ve çiçek ve bahar dengiden altmış ikişer akçe tamga 10) alınmak kanundur ve şol cins metağ ki yezne ve ziraa kabil olmaya gemiye dâhil olıcak her yüz kıt'adan 11) yedi kıt'ası resm-i tamga deyu alınmak kanundur ve hemcünan gemiyle iskeleye gelen ziraa vezne kaabil olmiya 12) yüz kıt'adan yedi kıt'a alınur feamma zikrolunan etraf-i memalik-i mahrûseden ve bilad-i efrenkiye-den 13) Trablus iskelesine vârid olan emtianın kanun-i kadîmî budur ki şerh kılınur meselâ akmışe ve emtia? 14) esnafının kadîmül'eyyamdan bey' ve şırası zırağla mağhud olandan her yüz akçeden iki akçe 15) bağ alınmak kanundur feamma zırağ ile olmayup kıt'a ile olan bey' ve şırasının husuu ile 16) mezkûr olmiyanından bağ alınmak kanun değildir ve bey' ve şırasının mizan ile mağhud olan esnaf ve 17) mekûlât pirinç ve asel ve rugan ve fındık ve badem ve üzüm ve incir ve gayrının emsali metağdan 18) her kantar ki yüz ritıldır beş buçuk ritıl alınup hass-i şahkiye zaptolunur bundan gayri 19) iskele hafızları ki münaziri dimekle marufdur her kantardan buçuk ritıl alınur mezburların 20) canib-i şahiden vazifeleri olmayup muhtaç-i ileyhim oldukları için mukarrer olundu camus gönü ki 21) varid ola denk ile olıcak on sekiz akçe tamga alınmak kanundur adet ile olıcak mukaddema hükmü 22) zikrolunmuştur sükker ve mercan ve kehrûba ve kalay ve bakir ve jengar ve zeybak ve ra'raf ve kibrit 23) ve rasas ve bunun misali metağ ki iskeleye varid ola her yüz akçeye üçer akçe tamga alınmak 24) kanundur bundan gayri mirliva ademleri zikrolan metân sandukı başına ikişer akçe alurlar imiş 25) haliya (ha) ss-i mirliva dahi hassi hümayunun zammolmağın on ikişer akçe dahi hassi mirliva için 26) zabtolunur Kıbrıs adasından Trablus iskelesine ve ana müteallik Lazkiye ve Cebile ve Banyas ve Antartos 27) iskelelerine gemiyle tuz gelüp ol tuzu âmiller satun alup narh-i ruzi üzere müsülmanlara bey etmek kanun-i kadîmdir ger (u) ber karar-i sâbık mukarrer olundu âmillerden gayri kimesne ol tuzu satun almak 29) yasaktır eyer ki iskele mukataasında 30) mubayaa-i nemek dahildir iskeleye gelüp lenger salan gemi geru sefer eylemeli olıcak resm-i lenger deyu âlâ gemiden altı yüz on dör (t) akçe ve mutavassitülhal 31) gemiden iki yüz akçe ve küçük gemiden yirmi beşer akçe verilmek kanundur mastaki ve pulad iskeleye gelicek kanun 32) bu imiş ki cümlesi hassa mal ile satun alınup şehirde olan tüccara birer mikdar ziyade ile tarhederler 33) imiş bu mânâdan müslimin begayet müteessir ve mundacir oldukları cihetden ref olunup sükker ve ve mercan ve kehrûba kanunu mucibince mastakiye ikişer akçe alınur bâdelvezn yüz akçeden üç akçe tamga alınmak kanundur derya yüzünde 35) gemiler parelenüp helâk firenk tâyifesinden olıcak emin olan ermi alât-i harp ve sayir esbabı ve tahtaları 36) hassai padişahiye raci olması kanundur on bin ve on binden yukarı olan beytülmal hassei padişahiye 37) hasıl kaydolmuştur külliyyen abd ve cevâri (38) kısmının beytülmalî ve Yahudî ve Nasaranın beytülmalî hassei padişahiye 38) olmak kanundur tâyifei Arap Humuş ve Hama ve badiyeden Aşnan yani Çoğan dimekle maruf has-ü hâşak 39) yakup küllünü develerle saibesal birmiktâr Trablus şehrine ketirüp satmak mağhudları imiş ve zikrolunan 40) kül sabıkda padişaha müteallik olmayup tüccar ve rençberler ol külli mecmuan satun alup anıla iktisab-i 41) maişet ederler imiş bâde zamanın zikrolunan külden bir hissei padişahiye mukarrer olup ve bir hisse mirliva 42) tevcih olunup üçüncü hisse sair halka taksim olunup her gün badiyeden şehre gelen icmâl-i belis bu vech üzere 43) taksim ve tevzi ederler imiş ve Trablusda tabh olunan sabun ol kül ile pişüp Trablus halkına bâis 44) küllün üçüncü hissesidir ve hissei şahkiye ve mirliva

hissasına mahsus olan kül her sâl 45) âmile satalar haliya dahi bermucib-i kanun-i kadim bilh yani külün hissesi bir hissesi has ve bir hissesi 46) hassi liva ve bir hissesi der tasarruf-i ehl-i Trablus olmak üzere mukarrer oldu havassı şahiden hâsıl 47) olan rugan-i zeytun bâdettâşir nefsi şehirde bir emin yerde der anbar olunup bâdehu şehirde 48) olan sabunhanelerde alâkaderilmevcud hassa maldan her fisha sabuna kifayet edecek miktarı dahi 49) verildikten sonra birkaç sabunhanelerde birkaç fisha sabun pişirtmek kanun-i mukarrerdir fayide sabundan 50) olan ziyade havassı padişahiden addolunup hasıl kaydolunmuştur lâkin zeytun her sal hasıl olmaz 51) hasıl olan sale senetül hamıl deyu ıtlak ederler ve bihâsıl olan sâle senetül muhal deyu ıtlak olunur zeyt yağı ve sabun fayidesi ol itibarla dutulmuştur mukayyed olan mahsul sene-i hamlin nisfidır ve nısfı âher 53) muhal yılın noksanıyçün terk olunmuştur māmur olan köylerin zeytunu taşır olunur ve taryıki tagiri 54) gâh sülülden gâh humüsden ve rubûdan olan her karyenin mahudu olan kanundan mezbûrenin zeytunu 55) kaydolunduğu yerde zikrolunmuştur feamma mezâriin mahsulü bitemam velkemat reâyânın olmayup mecmuan 56) sahib-i mezreanın hassıdır andan reâyaya nesne verilmez vilâyet-i Trablusda vâki olan rûsum-i öşri gallât 57) eger berveği maktu olup ahyana öşürle olan yerlerin taryıki öşrü gerü karyenin cenbinde ve tahtında derç 58) olunmuştur nahiyei Trablus ve Güra ve Rang ve Radye ve Merven ve Habl ve Fütuh Benirehal ve Mantara 59) ve Tannaba ve Şera ve Örfâ ve Hısnül'ekrad ve Akâr ve Mahse ve Safita ve Antartos ve Miğar 60) ve Meliğâ ve Dermos ve Menia ve Alife nahiyeleri cümle Trablusda müstâmel olan mekûkle gallesi deftere 61.) kaydolunmuştur her mekûk on İstanbul kilesi takdir olunmuştur ve nahiyei Kehif Mermet ve havali 62) vilayetlerinde câri olan mekûk Trablus mekûğünün bir mekûk ve nisfidır ve nahiyei Cebile ve Melatene ve 63) Ceyhun ve Lazkiye mekûğı iki Trablus mekûğidir kıymetleri dahi ana göre deftere kaydolunmuştur vilayet-i Trablus 64) kadimül'eyyamdan her köy üzerine defter mucibince mukarrer olan himaye ve dirhemürriical ki hassei padişahi 65) içün zaptolunmuştur kemakân mukarrere olmak emrolundu velâkin serce külliyyen mucib-i tahribi bilâd 66) olup Kansuh-ül Gûri zamanında hadis olmağın kura ve cenah bu zulümden perişan olup haliya 67) ref'ine emir sâdir olduğu cihetden cemig vilayetden ref olundu ve kudun-i mensur deyu sultan canibinden yeni hâcib ve mücerred âmil gelincek resmi menşur ve kudum deyu her köyden ziyade mal talep 69) etmegın reâyâ tamam zaif olmuşlar oldahi mucib-i teferruki bilâd olduğu cihetden ve hem mazbûtülhâl olmayup ahyanan vâki olmağın hasıl kaydolunmayup deftere sebt olunmadı bundan gayri 71) harman vaktinde ve mahsul-i zeyt vaktında ulemâya ve (1. k. o.) ve hakkı bider ve mübaşire ve tegyri denk 72) emsâli bîbaha avârız vilayet halkına tahmil olunur imiş bitemâmiha ve kemâliha ref olundu ve hemçünan 73) zikrolunan kudûm ve menşur ve tesğıyr ve müşdiye ve ulemâiye sipahi timarlarından dahi ref olunup hasıl 74) kaydolunmuş değildir ve sipahiye cürüm ve cinayet ve resmi arûsi kaydolunmak kadimül'eyyamdan kanuni diyar 75) olduğu cihetden haliya oldahi kaydolunmadı havassı padişahiden gayri mecmu vilayetin badıhavası ki 76) serbest zeâmet olmaya mirlivaya hasıl kaydolundu zaim olmıyan sipahinin bâdi havâda medhali yokdur 77) ve mirliva haslarından bâzi bid'atlar olup reâyâ ol bidatlerden ekseri müteferrik olup ref'i mucibi 78) tâmir-i bilâddır deyu âsitânei saadete arzolup makbûzu olduğu cihetden emir mucibince ref olundu 79) evvelâ Embon ve Anga nam karyelerden mezt-i zeytun deyu otuz bin akçe alınur imiş ref olunup 80) mirlivaya hasıl kaydolunmadı ve külliyyen serce müstecide-i kilağuddağyeden alınan serçe kadime den gayri 81) ki kirpas-i ham ile verilmek mâhudlarıdır ref olundu ve Kelf ve Kadmos

mevâbince 82) evlâdı âkıl ve evlâdı gıb yerinden cem olunan serçe ve resmi istih'ırah zulmü sarıh olduğu cihetden 83) ref olundu ve vilâyet-i mezbûrda hassı mirlivaya olan köylerden kudûm-i menşur ve kâmilîye-i şîta 84) ve hizmet-i bider ve icazeden ve ıydı ve hums ve serçe-i bâtıla ve resmi hıl'at ve hizmet-i rıyaset ve 85) sümünü fers ve resmi bakçe ve hulûl-i rûkâb bu cümle aklam tasuddan olup ve müşdiye ve gılmanîye 86) ve mübaşire ve vekâle ve bideriye ve veraye-i harman ve resm-i tevzi ve resmi âmediye bu cümle bid'atler ki 87) harman vaktinde olmak mağhud imiş cümlesi ref olunup deftere kaydolunan mâl-i nakd ve gallei öşürden 88) gayri reâyâdan nesne alınmamak için vaki hâl deftere sebtolundu feama hass-i mirlivadan olan 89) dirhemürrical hasse-i sahiyçün mukarrerdır ve mirlivaya hasıl kaydolunan bâd-i havva ve resm-i ârûsî ki 90) hassı padişahi ve serbest zeâmetlerden mâda olan cümlesi mir-i müşarileyhe verilmiştir olbabda 91) kanun-i mazbût-i Osmaniye müracaat oluna ve vilâyet-i Trablusda olan cevamis vakf-i makam-i İbrahim 92) Edhem ve gayrihu olan camusdan gayrinin resmi camus başına on akçe almak kanun-i kadim 93) olmağın geru ber karar-ı sabık mirlivaya verildi ve vilâyet-i mezburda kadimden mağhud olmayup zaman-i mâdelet encamda hâdis olmuş bir kazıyye ihdas olunmadı deftere mufassalan meşruhan kaydolunan 95) rûsum kadimül'eyyamdan olgelüp haliya dahi mukarrer olunup deftere sebt olundu 96) vilâyeti Trablusda bundan akdem üç bin mikdarı köy ve karye olup kesreti zulüm ve bid'atden ekseri 97) harabolup haliya sekiz yüzü mâmur bulunup bâkisi mezrea olduğu sebepten ol mezrealardan mezruğ 98) olanın şurut-i muafiyesi veya maktuu tahtında dercolunup ve hıyni kitabette mezruğ olmiyan 99) mezraaların esâmisi bitemmam deftere kaydolundu 100).

varak: 5a, 5b, 6a.

sene: Hicrî, 925 (Milâdî, 1519)

İstanbul: Başvekâlet Arşivi, Musa tasnifi, tahrir defderleri, No. 925.

- (1) İtalik olmiyan numaralar kanunnamenin asıl metninin satır numaralarıdır.
- (2) Yer ve verimine göre 80 - 150 dönüm yer ekip dikenden toprak sahibi (Tımar, Zeamet veya Has sahibi) nin yılda bir defa olmak üzere aldığı resimdir.
- (3) «Nim çift resmi» nin kısaltılmışı: bir çiftlik yerin yarısını ekip dikenden alınan resim.
- (4) Evli olup ekimle uğraşmıyan fakat başka türlü kazanç elde eden kimseden alınan resimdir.
- (5) Çok fakir reayadan alınan resim.
- (6) Değirmen resmi.
- (7) Tımar sahibine sipahi de denir.
- (8) Nisan ayı.
- (9) Kale muhafazasında bulunan asker.
- (10) Yarım çiftlikten az yer ekip dikenden dönüm başına alınan resim.
- (11) Pamuk.
- (12) Arazi-i öşriyye ilk fethedildiği zaman fethedenlere taksim edilen topraklardır.
- (13) İl yazılmak, il toprak ve resimlerinin yazılması demektir.
- (14) Bal öşrü demek, kovan resmi, Küvvare resmi de denir.
- (15) Erkek köle (azad edilmiş).
- (16) Kadın.
- (17) Binek ve yük hayvanı.

- (18) Yunanistan'da, eski adı Larissa'dır.
- (19) Buna resm-i Flori de denir. Müslüman olmayıp çifte, çiftliğe sahip olanların bulûğa erenlerinden çift akçasına karşılık alınan resimdir.
- (20) Mücerret, bekâr; bive, dul demektir.
- (21) Domuz resmi.
- (22) Şarap bacı.
- (23) Tınar sahibinin aldığı öşür şarapların satılması için tekkel süresi.
- (24) Yel değirmeni.
- (25) Gelin resmi.
- (26) Kır bekçiliği ücreti.
- (27) Bir sorti bir Osmanlı akçesidir.
- (28) Ceviz.
- (29) Manda.
- (30) Sırp.
- (31) İspenç resmi tahsil eden kimse.
- (32) Üç karaca akça bir Osmanlı akçası eder.
- (33) İki Osmanlı akçasıdır.
- (34) Tevek, bağ asmaz.
- (35) Hergele, beygir.
- (36) Yarmı okka yani 200 dirhem ağırlığındadır.
- (37) Altı Osmanlı Akçası değerindedir.
- (38) Kul ve cariye.